№ 172 Սեպտեմբերի 30 (Հոկտեմբերի 12) 1880 Սեպտեմբերի 30 (Հոկտեմբերի 12) № 172

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ
Առանձին համարները 5 կօպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն Խմբագրատան մէջ:

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ".

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կօպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Սովը դեռ չէ անցել: - Ներքին տեսութիւն: Նամակ Ախալքալաքից: Նամակ Նոր-Բայազէտից: Նամակ Ղարաքիլիսից: Նամակ Բաթումից: Նամակ Խմբագրին: Ներքին լուրեր:—Արտաքին տեսութիւն: «Новое Время» լրագիրը հայերի մասին: Թիւրքիա: Սպանիա:—«Մշակի» հեռագիրներ:—Յայտարարութիւններ:

ՍՈՎԸ ԴԵՌ ՉԷ ԱՆՑԵԼ

Այն սովը, որ այդքան մեծ կատաղութեամբ տիրում էր անցած ձմեռը Թիւրքաց Հայաստանում, ինչպէս երևում է, դեռ ևս կատարելապէս անհետացած չէ: Ոչ թէ միայն ամբողջ աշխարհի հայերը, բայց և արևմտեան Եւրոպան և Ամերիկան, պաշտօնական, և ոչ պաշտօնական Ռուսաստանը մասնակցեցին նուիրատուութիւնների մէջ սովեալ հայերին օգնելու համար: Բաւական է յիշել մեր Թագաւոր Կայսրի ձեռքով յօգուտ Թիւրքաց Հայաստանի սովեալների շնորհված գումարը, Եւրոպայի զանազան ընկերութիւնների, հաստատութիւնների և մասնաւոր անձերի կողմից նոյն նպատակով ուղարկված դրամները, ռուս, գերմանացի, հրեայ, ֆրանսիացի, անգլիացի, թուրք, պարսիկ բազմաթիւ ազգանունները, որոնց անդադար հանդիպում էինք յօգուտ մեր եղբայրակից սովեալների նուիրատուութեան ցուցակների մէջ,—որպէս զի համոզվենք թէ որքան մեծ էր այն համակրութիւնը որ ցոյց տուեց ամբողջ քաղաքակրթված աշխարհը դէպի հայոց ազգը:

Ռուսաց մամուլի ամենանշանաւոր թերթը, «Голосъ» լրագիրը մինչև այժմ դեռ ևս շարունակում է նուիրատուութիւններ ժողովել յօգուտ Թիւրքաց Հայաստանի սովատանջների:

Ձմեռն անցաւ, հասաւ գարունն ու ամառը: Բոլորս հաւատացած էինք, որ աջող հունձքի պատճառով սովը այլ ևս չի կրկնվի:

Բայց դժբաղդաբար այդպէս չէր: Կ. Պոլսից և Թիւրքաց Հայաստանից ստացած մասնաւոր նամակները մեզ տեղեկացնում են որ սովը Հայաստանում դեռ ևս շարունակվում է: Նոյն տեղեկութիւնները կարդում ենք և Կ. Պոլսի հայոց լրագիրներում: Օրինակ Կ. Պոլսի մէջ հրատարակվող հայոց «Լոյս» լրագիրը, սեպտեմբերի 3-ի իր համարի մէջ տպել է մի հրաւէր սովելոց օգնող կենտրոնական մասնաժողովից, որի մէջ դիմելով հայ հասարակութեանը, խնդրում է շարունակել նուիրատուութիւններ անել յօգուտ սովատանջների: Բերքը Հայաստանում այս տարի այնքան աջող չեղաւ, որքան սպասում էին, իսկ որտեղ աջող եղաւ, այնտեղ դաշտերը այրվեցան և կողոպտվեցան քիւրդերի և այլ աւազակային ցեղերի ձեռքով:

Կ. Պոլսի կենտրոնական մասնաժողովը իր թէ մասնաւոր նամակներում և թէ պաշտօնական շրջաբերականների մէջ, շնորհակալութիւն է յայտնում ռուսահայերին իրանց արած օգնութեան համար և խնդրում է դարձեալ շարունակել իրանց առատ նուէրները:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ

Սեպտեմբերի 17

Թէև մեր համաքաղաքացիք սրանից մի քանի ամիս առաջ խնդրագրով դիմեցին Նորին օծութեանը հայոց Կաթողիկոսին, որ նա բարեհաճի Ախալցխայի Ս. Փրկիչ եկեղեցու կալուածների եկամուտից 2000 րուբլի յատկացնել մեր դպրոցներին, բայց մինչև ցայժմ ոչինչ հետևանք չէ ստացված և մեր հոգաբարձուները այժմ ստիպված են 1880 81 ուսումնական տարվայ համար յատկացնել ծախսելու, փոխանակ նախորդ տարվայ 5000 րուբլուն, պակաս քան 4000 րուբլի: Ներկայ ուսումնական տարվայ համար հրաւիրված են Թիֆլիսից նոր ուսուցիչներ:

Անցեալ օգոստոսին մեր երիտասարդներից մի քանիսը մի ներկայացում տուին յօգուտ տեղական ընթերցարանի: Ներկայացրին «Վարդան Մամիկոնեան» ողբերգութիւնը և «Թատրոնաշէն» վօդէվիլը: Ներկայացման զուտ արդիւնք գոյացաւ 41 րուբլի:

Վերջին ժամանակ մեր քաղաքում գողութիւնները և աւազակութիւնները բաւականին շատացան: Մի ամսվայ ընթացքում կողոպտել են կամ կամեցել են կողոպտել 5 եկեղեցիներ, որոնց 4-ը գիւղերում, իսկ մինը քաղաքիս ռուսական եկեղեցին: Բացի դրանից մի քանի կրպակներ և տներ կողոպտեցին: Զարագործները յայտնի չեն:

Մեր քաղաքացիք 'ի յիշատակ 25 ամեայ գահակալութեան Օգոստափառ Աղէքսանդր Բ. Կայսեր, տնօրինել էին երկու չքաւոր երեխաներ ուղարկել քաղաքի հաշուով, Թիֆլիսի Ալէքսանդրեան ուսուցչական ուսումնարանը ուսանելու, բայց աչա ուսումնական տարին սկսվեցաւ, և այդ մասին մոռացվեցաւ:

Մեր քաղաքի պարոններից մինը, անցեալները մի գեղեցիկ միջոց է գործ դնում իր փչացած ալիւրները ծախելու համար: Այդ միջոցին ալիւրը ծախվում էր քաղաքում 2 ր. 40 կօպէկով. մեր պարոնը յայտարարութիւն է տալիս փողոցներում, որ նա ալիւրը ծախում է 2 րուբլով, հացը էժանացնելու նպատակաւ: Հարկաւոր չէ ասել, որ ամենքը շտապում են գնել ալիւր նոյն պարոնից: Բայց յայտնվեցաւ, որ այդ ալիւրը սաստիկ դառնահամ է և փչացած, որ ուտել անկարելի է: Մեր պարոնը հազիւ ազատվեցաւ պատասխանատուութիւնից: Թողնում ենք ընթերցողին դատել այդ պարոնի վարմունքը, որ իր մի քանի պուդ փչացած ալիւրը «սաղացնելու» համար, չէ վարանում վնասել հասարակաց առողջութեանը:

Անցեալ օր մեր քաղաքային պարտէզում պատահեց մի շատ խայտառակ անցք: Տեղոյս տէր-Յ. և Սուլդայ գիւղի տէր-Մ. քահանաները չը գիտեմ ինչ պատճառով քիչ էր մնում միմեանց թակէին: Նոքա միմեանց հայհոյում էին այնպիսի փողոցային յիշոցներով, որ համեստութիւնը չէ թոյլ տալիս արտասանելու: Նոքա մկրտում էին միմեանց «էշ», «իշի գլուխ» և այլ այդ տեսակ ածականներով: Թէ հայերի բազմութիւնը և թէ բազմաթիւ զինուորականներ հանդիսատես էին լինում այդ խայտառակ անցքին: Թէ այդպիսի անարժան հոգևորականները որքան ստորացնում են մեր ազգի պատիւը օտարաց առաջև թողնում եմ դատել ընթերցող հասարակութեանը: Դժբաղդաբար մեր գործակատար Խորէն ա. քահ. Բարսղեանցը ուշադրութիւն չէ դարձնում այդպիսի զզուելի երևոյթների վրա:

Ինչպէս պ. Տայքեցին գրում է Ախալցխայից (№ 153 Մշակ) եկեղեցական գիւղերը Խորէն ք. Բարսղեանցը տուել է 560 սոմար ցորենի և գարու կապալաւ, (վերջին 60 սոմարը յիշեալ քահանան աւելացրել է, ի նկատի ունելով ժողովրդի անբաւականութիւնը) այն ինչ այդ գիւղերից տասանորդ է ստացվել անցեալ 1879 թուին, չը նայելով տարվայ անպտղաբերութեանը, աւելի քան 900 սոմար գարի ու ցորեն: Իսկ այս տարի անկարծելք կարող է լինել 1400—1500 սոմար ցորեն ու գարի: Յարգոյ քահանան մի ջէբից միւսն է լցնում, ինչպէս ասում են, որովհետև իր անբաժան եղբայրը ևս ընկերակից է կապալառուի հետ:

* *

ՆԱՄԱԿ ՆՈՐ-ԲԱՅԱԶԷԴԻՑ

21 սեպտեմբերի

Զուր հանցան «Մշակի» 134 համարում իմ արած մի քանի նկատողութիւնները, որոնք վերաբերում էին Նոր-Բայազէդում հեռագրատուն և դեղատուն չունենալու հարցերին: Հասարակութիւնը ըմբռնելով դրանց անհրաժեշտութիւնը, օրերումս, տեղական ոստիկանութեան գիտութեամբ, կազմեց ժողովրդական վճիռներ, որպէս զի քաղաքին պատկանող գումարից, որ գտնվում է Անդրկովկասեան Պրիկազում, տալ հեռագրական սիւների կանգնման և այլ պիտոյքների համար երկու հազար րուբլի, իսկ եթէ հեռագրատան մուտքը չը լրացնէ նրա ծախքը, պակասորդը ընդունել քաղաքի վրա: Մի և նոյն ձևն ընդունված է դեղատան մասին, միայն այն զանազանութեամբ, որ նրա գոյութիւնը պիտի պահպանվի նշանակված գումարի տոկոսով: Հասարակութիւնը իր այդ վճիռները, Երևանի նահանգական կառավարութեան սովետնիկի ձեռքով, ներկայացրեց պ. Նահանգապետի տնօրէնութեանը և կարելի է յուսալ, որ Նորին գերազանցութիւնը, յարգելով այդ ամենակարևոր խնդիրները, չի մերժի և կը տայ նրանց պատշաճաւոր լուծում: Պրիկազում գտնվող դրամագլխի գումարն է ընդամենը 24,637 ր.:

Վերոյիշեալ վճիռների հետ միասին, մեր հասարակութիւնը կայացրեց մի ուրիշ երրորդ վճիռ, որով նպատակ ունի Նոր-Բայազէդում հիմնել ռուս ծառայողների համար մի ուղղափառ եկեղեցի, և որոշեց մի և նոյն գումարից նուիրել տաճարի շինութեանը վ ե ց հ ա զ ա ր րուբլի: Ռուս հասարակութիւնը Նոր-Բայազէդում կազմում են ծառայող աստիճանաւորները և զօրքը, իսկ տեղական ազգաբնակութիւնը, որ բաղկանում է մօտ հազար տնից, ամբողջապէս հայեր են. կան նաև ութ տուն մալականներ, որոնք, ինչպէս լսվում է, գաղթելու են Կարս: Հայերը գաւառումն էլ կազմում են մեծամասնութիւն. գաւառական ազգաբնակութիւնը, բացի հայերից, բաղկացած է թիւրքերից, եզիդիներից, զանազան աղանդների պատկանող մալականներից և յոյներից: Քիւրդերը և յոյները ամենաաննշան տարր են կազմում. նրանք, բոլորն ի միասին վեր առած, հարիւր տուն հազիւ կը լինեն: Բոլորն էլ պարապում են երկրագործութեամբ, իսկ յոյները մեծ մասամբ որմնադիրներ են: Այդ վերջիններին «Միխանի ծոցի անտառավայրում» գիւղ շինելուն գլխաւորապէս հրապուրել է մերձակայքում գտնվող մարմարեայ քարի հանքը, որ այժմ դադարեցրած է: Մետաղի հանքեր չը կան, գուցէ նրանց դեռ անյայտ են, որովհետև այդ գաւառը դեռ հետազօտված չէ, իսկ հանքային ջրերի մէջ պակասութիւն չը կայ. Նշանաւոր է Այրիջում գտնվող թթու ջուրը:

Մեզ ամենիս մեծ բաւականութիւն պատճառեցին պ. Նահանգապետի հրամանագրած կարգադրութիւնները՝ ունենալ քաղաքում, այլ և ամեն մի գիւղում հացի շտեմարաններ. սա մի գեղեցիկ միջոց է, որ կարող է ապահովել ժողովրդին հարչիների և թանգութեան վտանգի դէմ: Խօսելով շտեմարանների վրա, չեմ ուզում լռութեան տալ և այն, որ Նոր-Բայազէդը դեռ շատ առաջ ունեցել է իր առանձին հասարակաց շտեմարանը, որ զոհ է եղել անփոյթութեան, պահելով միմիայն մութ յիշողութիւններ, թէ այս ինչ, կամ այն ինչ պարոնը՝ որքան ցորեն է պարտ: Վատ չէր լինի, որ այդ տեսակ ցորենները ամբարվէին նոր բացվող շտեմարանում: Մեզ մօտ շտեմարանների գոյութիւնը շատ և շատ օգտաւէտ է, մանաւանդ ամեն տարի գարնան ժամանակ, երբ երկրագործն զգում է սերմացուի պակասութիւնը:

Մեր հասարակութեան շահերը պահանջում են ունենալ մի հասարակական կասսա, որտեղից նա հարիւրին 20% տալու փոխարէն, կարողանայ փող վերցնել ամենաձեռնտու պայմաններով. այս միտքը իրագործելու համար փողը պատրաստ է, միայն մնում է խնդրել կառավարութենից թոյլատուութիւն և Պրիկազից վեր առնել մեր քաղաքին պատկանող դրամագլուխը:

Հնութիւնների կողմից Նոր-Բայազէդի գաւառը անհամեմատ հարուստ է և արժանի է հետազօտութեան: Բաց'ի Դարաչիչագի վանքերից նշանաւոր են Գրիգոր Մագիստրոսի Ծաղկաձորում կառուցած մենաստանները, այլ և Մազրայի, Գիւնեյի և Գեօքչայի մահալներում կան անթիւ վանքեր, գերեզմանատներ, գեղեցիկ կերպով քանդակագործված խաչքարեր. քիչ չեն նաև բերդերի փլատակները: Նշանաւոր է Նորադիւզի գերեզմանոցը, պակաս չէ և Զօդինը, որը հեռուից տեսնողի վրա սարսափ է ձգում, և կարծել է տալի թէ զօրքեր են շարվել, իսկ նրա միջի գտնված մի քանի գմբէթները լրացնում են պակասորդ շքեղութիւնը: Բայց ափսոս, որ այդ գերեզմանոցի խաչքարերը հանված են 1847 թւականներին և գործ են դրված Նոր-Բայազէդի Աստուածածին եկեղեցու շինութեան վրա: Մի և նոյն ճակատագրին ենթարկված է և Նոր-Բայազէդի Բերդի գլուխ կոչված բարձրաւանդակի վրա շինված գերեզմանոցը: Այստեղ դեռ տեսնվում են բերդի պարսպի հիմքերը, կան

օթաղներ և այրեր, որոնք երկու վերստ հեռաւորութեամբ գետնի տակով ունեն հաղորդակցութիւն Գաւառ ձինալի գետի հետ: Հնութիւններն լի են արձանագրութիւններով, գերեզմանների վրա փորագրված են պատկերներ, որոնք արձանագրութեանց հետ միասին հնարաւոր են անում աւելի մի մոտ գաղափար կազմել մեզնից առաջ ապրողների կեանքի մասին: Հողի տակից շատ անգամ դուրս են գալի հին ժամանակների պատկանող կաւեղէն և մետաղեայ անօթներ, շատ անգամ զէնք-նետեր. օրերումս մի գիւղում, ինչպէս պատմում են, գետինը քանդելիս դուրս է եկել մի կաւեղէն կուռք մարդու կերպարանքով, աչքերին յուլունք անցկացրած. գիւղացիք առանց երկար մտածելու, շատ խիստ են վարվում կռապաշտների այդ անպաշտպան աստուծու հետ՝ ջարդուփշուր անելով նրան:

Մեզանում ցրտերն սկսվել են, սարերը երկար տարածութեամբ մինչեւ ստորոտը ծածկվել են են ձիւնով, իսկ Այրիջայ արօտատեղի համար խօսելն էլ անգամ աւելորդ է, որովհետեւ այնտեղ դեռ օգոստոսի վերջերին սաստիկ ցուրտ էր անում և ձիւն էր գալի: Շուտով հացը ծեծելուց կը պրծնեն, գիւղացիք առատ հաց ունեն, իսկ քաղաքի մասին չէ կարելի գանգատվել: Օգոստոսի 3-ին եկած կարկուտը՝ թէեւ մեծ վնաս տուեց բայց ոչ ամբողջապէս, որովհետեւ շատ տեղեր համարեա թէ մեծ բաժինը, կարկտի հնձից աղատ մնացին:

Եզեկ Պետրոսեանց

ՆԱՄԱԿ ՂԱՐԱՔԻԼԻՍԻՑ

22-ին սեպտեմբերի

Երբեմն մարդիկ բամբասում են թէ թղթակիցները անաչառ չեն գրում. մէկի վատ յատկութիւնները հրապարակ են հանում, իսկ լաւ յատկութիւնների մասին լռում են: Եթէ կան այդպիսի սրամիտ և խարդախ թղթակիցներ, արժանի են դոքա ժողովրդի թուք ու մրին: Թղթակիցները միշտ պէտք է ընդհանրութեան շահերը աչքի առաջ ունենան, ոչ թէ իրանց բարեկամները: Ով կուզէ լինի, սևին պէտք է սև ասել, սպիտակին սպիտակ. Թղթակիցները իրանց պարտականութեանց դէմ սաստիկ մեղանչում են, երբ տեսնում են մէկի աններելի պակասութիւնները և լռում են, դրանով պակասաւորին իրաւունք են տալիս օրստօրէ նոր նոր պակասութիւնների մէջ ընկնել և վերջ 'ի վերջոյ բարոյապէս փչանալ և իր հետ շատերին փչացնել. Որովհետեւ լրագրութիւնը իր բոլոր թղթակիցներովը, որպէս ճշմարիտ բարեկամ հասարակութեան, պէտք է ամեն կերպ աշխատի չարագործին հեռացնել իր գիտաւորութիւնից և նրան ճշմարիտ մարդկութեան արդար ճանապարհի վրա կանգնեցնել: Բնական է որ երբ մի մարդ ամեն տեսակ պարտազանցութեանց մէջ է ընկնում, ամեն տեսակ հանելու բաները անում է, և ոչ ոք այդ մասին չէ խօսում և չէ նախատում իրան, ինքն էլ սկսում է աւելի մեծ մեծ պակասութիւնների մէջ ընկնել: Թող կործանվի այն թղթակիցը, եթէ ուղղելու դիտաւորութեամբ և բարեկամական հոգւով չէ գրում: Զը պէտք է լռել, ոչ չարագործութեան ժամանակ, ոչ բարեգործութեան:—Ես ինչպէս կարող եմ լռել, երբ Դշլաղի պէս (Ղարաքիլիսից քիչ հեռու) գիւղը, իր կեանքի մէջ դպրոց չէ ունեցել: Շինել են նոր դպրոց և թողել առանց ծածկի: Զարմանալի է, որ մի գիւղ մի հասարակ դպրոց չէ կարողանում ծածկել, մինչդեռ շատերը իրանց համար փառաւոր սենեակներ են շինում. Ես ինքս այդ գիւղացիներին աղաչել եմ՝ դպրոցը ծածկեցէք, կամ մի մասնաւոր սենեակ քրեհցէք, ես ձեզ համար վարժապետ կը ճարեմ, թող երեխաները հաւաքվեն, գոնէ մի հասարակ գրել կարդալ սովորեն, գոնէ եկեղեցու համար տիրացուներ պատրաստվեն: Բայց ո՞ւր է. իմ ասածը ինձ վրա մնաց, աղաչանքս էլ օդը ցնդեցաւ: Թող հաւատան դշլաղեցիք, որ ես իրանց գաւակների անկրթութեան վրա ցաւելով եմ այս տողերը գրում. Ես գրում եմ որ գոնէ այսուհետեւ աշխատեն մի հասարակ դպրոց էլ է պահել, որպէս զի իրանց երեխաներն էլ իրանց պէս անուսում չը դառնան:—Ես ինչպէս կարող եմ լռել, երբ ամեն օր աչքովս տեսնում եմ, որ տեղոյս ոստիկան—պ. Փիրումեանցը շատ խիստ հսկողութիւն է անում գիւղի մաքրութեան վրա, ոչ թէ լոկ գրութեամբ, այլ ինքը անձամբ հսկելով մշակների վրա մաքրել է տալիս փողոցները, թաղերի կեղտոտութիւնները: Եթէ այս կարգադրութիւնը յարատեւութիւն կունենայ, այն ժամանակ խորին շնորհակալութեան արժանի է պատուարժան պ. Փիրումեանցը, որ, մաքրել տալով այդ կեղտոտութիւնները, ազատում է ամբողջ հասարակութիւնը այն տարափոխիկ մահաբեր հիւանդութիւններից, որոնք շատ խելացի պառաւների կարծիքով «սուրբերի և խաչերի տուած են»: Հաւատացած կացէք, իմ սիրելի պառաւ մայրիկներ, որ սուրբերը ամենեւին մարդկանց չար չեն կամենայ և խաչերը մարդկանցից վրէժխնդիր լինելու սիրտ չունեն: Միայն մարդն է որ իր արիւնակից եղբորը վնասում է և նրան մահ և զանազան տեսակ անյաջողութիւն ցանկանում....:

Ես ինչպէս կարող եմ լռել, երբ այսօր աչքովս տեսնում եմ շատ կարեւոր կարգադրութիւն. պ. Փիրումեանցը հաւաքեց հասարակութիւնը և նրան զանազան տեսակ կարեւոր խրատներ տալուց յետոյ, բացատրեց ժողովրդին փողոցների նշանակութիւնը, հասարակական վճիռ կայացրեց և հասարակութիւնը ստորագրեց, որ գիւղի երկարութեամբ և լայնութեամբ յարմար տեղերից փողոցներ բացվեն և այսուհետեւ առանց պլանի անկարգ շինութիւններ չը շինվեն. Պ. Փիրումեանցի յորդորելով հասարակութիւնը, կարծեմ խոստացել է իրան մէջ ստորագրութիւն բաց անել և օգնել այն աղքատ տներին, որոնք, ընկնելով բացվելիք փողոցի առաջ, կը քանդվեն:

Գիւղի երկայնութեամբ արդէն բաց են արել երեք սաժէն լայնութեամբ առաջին փողոցի կէսը և հասարակական վճռով ցանկանում են այդ փողոցի անունը, ի պատիւ նորին գերազանցութեան նահանգապետ Շալիկովի, դնել «Շալիկեան փողոց» Пашковская улица.»

Ես ինչպէս կարող եմ լռել, երբ տեղական դըպրոց շինութիւնից շատ առաջ, 20 տարուց աւել կը լինի դպրոցի դրան առաջ 200 սայլից աւելի տաւ..ի աղբ կար դիզված և այդ աղտեղութեան դէզը դարձեալ Փիրումեանցի կարգադրութեամբ վճռված է կամ գիւղից դուրս կրել և կամ որ աւելի օգտակար է, տեղն ու տեղ դպրոցի հայաթի մէջ փռել և վարել հողի հետ: Այսպիսի ընդհանրութեան օգուտ ձեռնարկութիւնների մասին ես ոչ միայն կը լռեմ, այլ շատերի հետ կը յայտնեմ իմ խորին շնորհակալութիւնը յիշեալ պարոնին:

Ես որքան լսեցի, գիւղի մէջ դարսված խոտանոցների և մարագների համար էլ կարգադրութիւն պէտք է լինի, որ գիւղից դուրս դրվեն: Դա շատ ցանկալի միտք է, որովհետեւ գիւղի խոտանոցները այնքան շատ են, որ եթէ, Աստուած մի արասցէ, հրդեհ ընկաւ, միւսները ազատելու համար շատ զօրաւոր ույժ է հարկաւոր, որ չը կայ Ղարաքիլիսում: Կառավարի հրդեհի առաջը կացինով, բահով, ձեռքով անկարելի է առնել: Կարող է պատահել որ ամբողջ Ղարաքիլիսն հրդեհի կերակուր դառնայ: Իսկ ինչ վերաբերում է գիւղի մէջ եղած կալերին, այդ բացատրութեան կարօտ չէ, դորանց վնասը և անյարմարութիւնները իրանց կալատէրերին էլ են յայտնի: Քամին փչում է, ըսկսում են կալսած թեղը քամել. այս ժամանակ ինչքան թոզ ասես, դարման ասես, լցվում է հարեւանների դռներից և երթիկներից: Իսկ փողոցից անցկենողը պէտք է բերանը, աչքերը լաւ պինդ փակէ, թէ չէ բանից պրծած է:

Տեղական դպրոցի բակում տեղաւորված լինելով բանը, առաջ է գալիս այնպիսի աններելի դեղձումներ, որ մի առ մի բացատրելը ամաչում եմ: Երանի թէ պ. Փիրումեանցը այս անյարմարութեանց վրա էլ դարձնէր իր քաղցը ուշադրութիւնը և հարկաւոր մանուկներ ազատէր թէ պահապանների և թէ բանտարկվածների անվայել անկարգութիւններից: Այո, մինչեւ որ բանդը ուրիշ տեղ չը տեղափոխվի, անմաքրութիւնները և անկարգութիւնները չեն վերջանայ դպրոցի բակից և այդ տեղ ոչ ծառ կարելի է տնկել և ոչ բանջարեղէններ և ծաղիկներ ցանել, որ ամենահարկաւոր է դպրոցի համար:

Ս. Տ. Մ.

ՆԱՄԱԿ ԲԱԹՈՒՄԻՑ

Սեպտեմբերի 18-ին

Բաթում ռուսներից նուաճվելուն պէս բազմաթիւ հայ և յոյն ընտանիք պատրաստվել էին Տրապիզոնից գաղթելու և այդ իսկ նպատակի համար առաջուց գնել էին հողեր, բայց դոցանից և ոչ մինը հողի տէր չարժանացաւ լինելու, ուստի և փոխեցին իրենց մտադրութիւնը: Ընդհակառակն աշխատեցին տեղիս բնիկներից գնած հողերը, ունեցած հունեցածը շուտով ծախծխել և սփ քաշելով հեռացան կրկին Թիւրքիա... Մահմետական վրացիների գաղթելը դեռ ևս շարունակվում է աւելի և աւելի, որովհետեւ գաղթելու երեք տարվայ ժամանակամիջոց է տուած դոցա, որ աձ այս տարի լրանում է: Ամօթ մեր քրիստոնեայ վրաց եղբայրներին,—երիտասարդութեանը, որ փորձ անգամ չարեց քարոզիչներ ուղարկելու Բաթումի նահանգը իրենց հարազատ մաքուր վրացի եղբայրներին համոզելու, որ չը գաղթեն իրանց սիրեցեալ հայրենիքից, որը կից է իրանց հին քրիստոնեայ եղբայրներին: Անցած դարերի մահմետական մոլի և բթամիտ մոլլաների աշխատանքը այս լուսաւոր 19 դարումը փառաւոր կերպով պսակվում է քրիստոնեայ քաղաքակրթութեան մէջ: Քրիստոնեայ ժողովրդին այնպէս մահմետական անել, այնպէս բթացնել Մահմետի խոստումներով, որ նա չը նայելով շրջապատված լինելուն իր քրիստոնեայ արիւնակիցներով, սառնասրտութեամբ թողնում է սիրելի հայրենիքը և գնում է չերքեզների և քրդերի, այդ իրան ատելի թափառական ժողովրդի հետ խառնվելու, այն պատճառաւ միայն, որ իր սուրբ պարտականութիւն է համարում իսլամի հողի վրա մեռնել, քան գեաւուրի հողի վրա ապրել. շատ ցաւալի է: Ցաւալի է յիրաւ, ականատես լինել այդ գեղեցիկ, ժիր և քաջ ժողովրդի գաղթելուն, երբ օրերով ժողոված ծովի ափին, իրանց կահկարասիքը, ոճային անասունները հետն առած,—աշխատում են օր առաջ փախչել Իսլամ երկիրը, անհամբերութեամբ սպասելով շոգենաւի գալուստեան: Դոքա մահմետականութիւնը ընդունել են Սուլթան Սելիմի օրով: Կան շատ տեղերում, ինչպէս վերին-Աջարայում, այնպիսի ծերեր, որոնք շատ վաղուց չէ ընդունել են մահմետականութիւն. շատերը յիշում են իրանց հայրերի գինի խմելը. մառաններում գինի և օղի պատրաստելը, իսկ կանանցից շատ պառաւները դեռ ևս պահում են քրիստոնեայ պասերը:

Ինձ պատահեց տեսնել Արդվինի կողմերը, սահմանի մօտ Խոպէ գիւղի կողմերքում բնակվող «համշէններին»: Այդ համշէնները մահմետական հայեր են, բոլորը որմնա իրներ (կալատող) և բաւականին լաւ արհեստաւորներ են: Ինչպէս իրենք ասացին, մօտ 20 հազար հոգի են, բարձրահասակ և առողջ կազմուածք ունեն, խաղաղ ու խելօք դէմքերով: «Դուք հայ էք» հարցրի ես:—Էսկի բաբամըզ հայ էմք, ամա շիմդի հայ չենք*): Քառասուն հոգուց միայն մի աւելի ծերը քանի մի խօսք հայերէն խօսեց հետս, որ հազիւ կարողացաւ ինձ ասելու. «էհ, ինչ ընենք շիմդի թուրք եղանք, խալամ, հայ մեր պապերնին, լումա տուրին թուրք եղան, աղքատ եղան թուրք դարձան», բայց երբ հարցրի թէ հայը լաւ է, թէ թուրքը, նոքա ծաղրեցին ինձ: Դոցա ծեր կանանցից շատերը հայերէն են խօսում, ինչպէս իրանք ասացին:

Անցեալներում (մեծ պասին) այցելեց այստեղ Ղարսի և Բաթումի վիճակաւոր Գրիգորիոս եպիսկոպոսը, այդ զօված և պատերազմի ժամանակ հռչակաւոր եղած մարդը: Բաթումի ժողովուրդը այդ զօվեստին համեմատ ընդունեց սրբազանին, բայց քամբաղդաբար ինչ որ կարծում էինք, շատ հեռու գտանք: Սրբազանը շատ աշխատեց, որ իրեն զգոյշ պահելով գիտնական ու ժողովրդական մարդ ցոյց տայ, բայց երիտասարդ հոգաբարձուները հասկացան իսկոյն, որ աւելի լաւ կը լինէր վանքերում պատսպարված միամիտ հայրերից լինէր սրբազանը, քան թէ երբեմն վաճառական, բայց այնու ամենայնիւ այժմ անընդունակ առաջնորդ: Նա իր, իբր թէ խելացի կարգադրութեամբ աւելի վնաս տուեց քան օգուտ տեղիս ազգային կառավարութեանը. Նա իր կասկածանքներով մի տեսակ շփոթութիւն գցեց ժողովրդի և քահանայի մէջ: Տեղիս հոգաբարձուները վաղուց պատրաստել էին տղայոց և օրիորդաց ուսումնարանը, բայց երբ լսեցին թէ սրբազանը գալու էր, քահանան խորհուրդ տուեց սպասել սրբազանին, որ նրա հետ միասին աւելի շքեղ հանդէսով բանան, որպէս և եղաւ: Ուսումնարանը այժմ առաջ է գնում, թէեւ հոգաբարձուները քիչ սառել են: Եթէ սրբազանը ուզում էր Բաթումում իր յորդորանքով ուսումնարան բանալ, ինչպէս «Մշակում» գրել էր տուել, աւելի լաւ չէ՞ր լինի, (եթէ ընդունակ էր ուսումնարան բանալու), հոգացել էր Արդվինի և նրա շրջակայ գիւղերում բանալ փոքր ծխական ուսումնարաններ, ուր բազմաթիւ հայեր կան, ինչպէս Արդվին (լուսաւորչական) մօտ 200 տուն, Տանձոտ մօտ 80 տուն, Օքրօպակէտ 100 տուն և այլն: Նա փոխանակ բանալու նորերը, հին վարժապետներին էլ վռնդել է և այդպիսով խեղճ մանուկներին թողել է փողոցներում թափառելիս: Սրբազանին Բաթումի ժողովուրդը խնդրում է, որ գերեզմանատան խնդիրը անկատար չը թողնէ:

Թիւրքաց կառավարութիւնը ամեն քրիստոնեայ ազգաբնակութեան պարգևել է գերեզմանատան համար աչագին հողեր: Տեղիս քաղաքապետը յայտնի չէ թէ ինչ պատճառաւ պ. Բախմետեվ կապալառուին ցոյց տուեց հայոց և յունաց գերեզմանատների վրա շինել զինուորական հիւանդանոցը. Բախմետեվ մի ամսվայ միջոցում պատրաստի տներ բերել տուեց Անգլիայից և ահա այսօր հոյակապ աչագին հիւանդանոց ունենք: Սրբազանը խոստացաւ գերեզմանատան խնդիրը շահաւէտ կերպով վերջացնել, բայց դեռ ևս ոչինչ չէ արել, յոյս ունենք որ սրբազանը անուշադիր չի թողնի գերեզմանատան խնդիրը Բաթումի պէս ծովեզրեայ քաղաքում, որ լաւ ապագայ է խոստանում:

Արսէն

*) Ծանօթ. Մեր նախորդ հայերը հայեր էին, բայց մենք այժմ հայեր չենք:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 25 սեպտ.

Անգութ ճակատագիր! թատրօնին մէջ ինձ համար հանգիստ չը կայ. անցեալ գիշեր «Լօնտրայի աշտարակին» գնացի, աթոռատոմսակիս (այս բառին բաղադրութիւնը իմ գիւտն է) թուանշանը 178 էր, ներս մտայ փնտռեցի, հոգիս դուրս եկաւ, նոյն թուանշանով աթոռ չի գտայ. 177 թիւ կար, 179 կար, 178 չը կար, կարծես թէ դիտմամբ ըրած էին զիս ոտքի վրա կանգնեցնելու համար: Ինչ և իցէ ստիպվեցայ առժամանակեայ կերպիւ 178 թիւ աթոռին վրա նստելու, անմիջապէս մի պարոն եկաւ, ձեռքի տոմսակը ինձ ցոյց տուեց, տեսայ 1 9 էր, աթոռը տիրոջը յանձնելով, գնացի 177 ին վրա նստայ: Այս թիւը բաւականի ինձ համար բաղդաւոր էր, առաջին գործողութիւնը լրացաւ, տէրը չերեւցաւ. ի՛ քն իրենս մխիթարվեցայ, ասելով թէ գուցէ աթոռին տէրը պարտէզին մէջ հին և նոր դերասաններուն տաղանդները զանազանելու ջեր վիճաբանութեան բռնված է. եթէ կարծածիս պէս լինէր, նստած աթոռս մինչեւ վերջը ինձ պիտի մնար, բայց յոյսս 'ի դերեւ եղաւ, աթոռին իսկական տէրը հասաւ, և ես երկրորդ գործողութեան ժամանակ 176 թիւը պարապ գտայ՝ այնտեղ նստայ: Վերջապէս չորրորդ և հինգերորդ գործողութեանց մէջ մերթ նստած, մերթ կանգնած ըստ թիֆլիսական ոճի եօթ գնացի:—Այժմ մի հնար գտած եմ, որ վերջին յոյսս է, երբ թատրօն գնամ՝ հետս աթոռ մը պիտի տանեմ:

«Լօնտրայի աշտարակի» պիէսայէն բան մը չը հասկացայ, շատերուն էլ հարցուցի, չը կարողացան բացատրելու. Գէորգ Դուգլասը գլխատեցին, բայց ոմ գլխատեց: Դահիճ Հիւլէն Ձօն Վալքերին յանձնեց այս պաշտօնը, ըստ բում գլխատիչ դահիճը Ձօն Վալքերն էր, յետոյ Ձօն Վալքերը անմեղ հանդիսացաւ, դահիճ Հիւլէն Ձօն Վալքերին ասաց, թէ ես գլխատեցի, դու անմեղ ես, այժմ երկուքն էլ չը գլխատեցին: Շատ հաւանական է, որ Գէորգ Դուգլասը գլխատման բեմին վրայ դահիճներուն սպասելէ ձանձրանալով և համբերութիւնը հատնելով, ինքզինքը գլխատած պէտք է լինի: Այսպիսի անթափանցելի գաղտնիքներով քօղարկեալ պիէսան մարդ կը խենթեցնէ, ես վախցայ թէ մի գուցէ Ձօն Վալքերը իրաւացի խենթանայ, որովհետեւ խենթութիւնը բաւականի երկար տեւեց, կարծեմ ինքն էլ չէր գիտեր թէ ճշմարիտ դահիճն ով էր:

Դերասանուհիները ամեն անգամ ձեռքերնին առանց թաշկինակի բեմի վրայ չեն ներկայանար. պատճառը շատ պարզ բան է, թաշկինակի գործածութիւնը երեք բանի համար է՝ քիթ, քրտինք և արտասունք սրբելու, այն գիշերվան գործածութիւն միայն արտասունքի համար էր կարծեմ:—Մինչդեռ բեմի վրայ թաշկինակները այնքան առատ են. հանդիսականաց մէջ բազմող ոստիկանութեան պաշտօնեայն քիթը սրբելու թաշկինակ չունէր. թատրօնին մէջ կարգ և կանօն պահպանելու պաշտօնը վարող այս պաշտօնեայն որ (մօտաւորապէս 0 պուդ կշռող մի մարդ էր), երկու մատներովը պաղնճանի մեծութեամբ քիթը բռնելով մի անգամ սեղմեց, ուժգին փչեց և աչագին քանակութեամբ մի բան դուրս հանեց և շըլախ գետինը զարկաւ, բարեբաղդաբար քանի մը քայլ հեռի էի, շատ կարելի էր, որ մի անբաղդութիւն էլ պատահէր ինձ այդ գարշելի հարուածը ընդունելով:

Իմ մօտը մէկը կար նստած. ինձ հարցուց թէ ինչու համար դերասանուհիները շուտ շուտ կը խօսին, չեմ կարող իմանալ ասաց, ես էլ պատասխանեցի թէ, այս արագախօսութիւնը Թիֆլիսի օդին և

ջրին ազդեցութիւնն է, ամեն բան Թիֆլիսի մէջ առաջացուիչ է, յետոյ կամաց կամաց կը նուազի և կը թուլանայ. համբերեցէք փոքր ժամանակ, այն ատեն դուք պիտի տրտնջաք թէ դերասանուհիք շատ ծանրախօս են:

Կ ր ո օ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

ԴԻԼԻՋԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Այստեղ ստորագրութիւն բացարինք յօգուտ Դիլիջանի հօգևոր դպրոցի մատենադարանի: Առ այժմ նուիրած փողերի գումարը հասնում է 70 րուբլի: Յոյս ունենք, որ նպատակին յարմար գումար կը ժողովենք, և Դիլիջանի հասարակութիւնը չի զլանայ իր որդոց ապագայ բարօրութեան համար վերջին կոպէկն անգամ:»

—

Մեզ գրում են ԴԻԼԻՋԱՆԻՑ որ պ. Ասլանեան յանձն առաւ եկող 1881 թւին «Մշակ» լրագիրը իր ծախսով բերել տալ Դիլիջանի ուսումնարանի համար:

—

Ստացանք ԱՐՄԵՍԱՆՍԿԻՑ 6 րուբլ յօգուտ Թիւրքաց Հայաստանի սովեալների հետևեալ անձերից: Մաղումեան 1 ր., Ստամբօլցեան 1 ր., Հալաճեան 1 ր., Պօնապեան Ստ. և Սար. 50 կ., Քարաքաշեան 50 կ., Ճգնաւորեան 50 կ., Զորլինքայեան Ս. և Գ. 40 կ., Նալպանտեան 30 կ., Խոճեան 15 կ., Խասապեան 35 կ., Ճինճուզեան 20 կ., Պըռունեան 15 կ., Հալաճեան 15 կ.: Փօստի ծախսը հանած մնում է 6 րուբլ:

—

ԿԱՐՍԻՑ, ախալցխացի Համազասպ Ճարակեանցից ստացանք 7 րուբլ յօգուտ Վանի սովեալների:

—

ԼԱԲԻՆՍԿԱՅԱ ստանիցայից ստացանք 35 րուբլ պ. Առաքելեանի ձեռքով յօգուտ Հայաստանի սովեալների: Նուիրատու անձինք սրանք են: Ստեփան Առաքելեան 15 ր., Խ. Մ. Ե. 4 ր., Մէլքոմ Սաֆարեան 5 ր., Գաբրիէլ Ազատեան 3 ր., Թոմաս Ղազարեան 3 ր., Մ. Պ. 1 ր., Յ. Բ. 1 ր., Ա. Շ. 1 ր., Նահապետ Տէր-Յակոբեան 2 ր.: Ընդամենը 35 ր.: Փօստի ծախսը յանձն է առել Առաքելեանց:

—

Մեզ խնդրում են յայտնել որ այսօր, երեքշաբթի, սեպտեմբերի 30-ին, Ներսիսեան դպրոցի հին դահլիճում, որ գտնվում է Սոլդատսկի բազարում, կը լինի պարահանդէս, յօգուտ Վանի սովելոց: Տղամարդիկ վճարում են 1 րուբլ, կանայք 30 կոպէկ: Սկիզբն է 8 ժամին երեկոյեան: Յոյս ունենք որ Թիֆլիսի հասարակութիւնը անտարբեր չի մնայ դէպի այդպիսի բարեգործական նպատակը:

—

ԹԷԼԱՒԻՑ մեզ գրում են որ Կախեթում դեռ ևս նոր գինի չը կայ, խաղողը դեռ ևս խակ է: Թղթակիցը աւելացնում է թէ Կախեթի դրութիւնը այս տարի գարմանալի է. հացը թանգ է, միս առատ է, գինին աժան է, բայց նորը դեռ չը կայ:

—

Մեզ գրում են ՂԱՐՍԻՑ որ Արդուինի կողմերի Թիւրքերը դէպի Վան պիտի գաղթեն: Արդէն Կարսի գաղթականները Էրզրումի նահանգում զետեղվեցան, բայց թիւրքաց կառավարութիւնը ջանք է անում սրանց էլ գաղթեցնել դէպի Վան: Հարկէ, ասում է թղթակիցը, թիւրքաց կառավարութիւնը մի ներքին դիտաւորութեամբ կաշխատի այս գաղթականներին հայաբնակ վայրերը տանել: Ասում են, որ Ալաշկերտի և Բայազէտի տեղական կառավարութեան կողմից հրաւէր ուղարկված թիւրք գաղթականներին զետեղվել Հայաստանի այդ կողմերը:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

«НОВОЕ ВРЕМЯ» ԼՐԱԳԻՐԸ ՀԱՅԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

—

Հետևեալ յօդուածը կարդում ենք «Новое Время» լրագրի սեպտեմբերի 20-ի համարում:

Բարձր Դուռը հրաժարվելով որ և է զիջումներ անել յօգուտ Չերնոգորիայի, մի և նոյն ժամանակ ոչինչ չէ կամենում լսել հայոց ազգի սարսափելի տառապանքների մասին: Ինչպէս առաջին դիպուածում ախական կամակորութիւնը կարող է կոտրված լինել միմիայն ոյժի միջոցով, այնպէս էլ Հայաստանի վերաբերութեամբ յոյս չը կայ որ գործը խաղաղութեամբ վերջանայ: Դեռ այս օրերս «Թերջիւմանը Հաքիքաթ» կիսապաշտօնական լրագիրը յայտնեց, որ քիւրդերի առաջնորդները սաստիկ վրդովված են Եւրոպայի դէմ, որ սա պահանջում է րէֆօրմներ մտցնել Հայաստանում, որ քիւրդական միութիւնը անպատճառ պիտի կազմակերպվի և ալբանական լիգայից էլ աւելի զօրեղ կը դառնայ, եթէ Եւրոպան շարունակի պնդել Հայաստանում մտցնվելու վերանորոգութիւնների անհրաժեշտութեան վրա: Բ. Դուռը, ակներև է, լաւ գնահատեց այդ տեսակ սպառնալիքների նշանակութիւնը և համոզվեց իր սեփական անկարողութեան մէջ քիւրդերին զսպելու:

Անգլիական «Daily News» լրագրի Կ. Պօլսի թղթակցի խօսքերին նայելով, արդարադատութեան թիւրքաց մինիստր հաղորդեց հայոց պատրիարքին, որ այսուհետև Հ ա յ ա ս տ ա ն բառը այլ ևս չը պէտք է գործածվի պաշտօնական թղթերում: Բացի դրանից պատրիարքին արգելված է ամեն տեսակ միջամտութիւն հայոց ազգի հաւաքական գանգատների տէրութեանը ներկայացնելու գործում: Այդ տեսակ հրամանի շարժառիթը հետևեալն էր: Քանի մի շաբաթ սրանից առաջ թիւրք պաշտօնեաները Հայաստանում, անկասկած բարձր կառավարութենից թելադրված, զեկուցում արին որ քիւրդերի ձեռքով հայերի վրա գործած հարստահարութիւնների լուրը կատարելապէս սուտ է: Հէնց որ այդ զեկուցումները երևեցան լրագիրների մէջ, Վանի և Հայաստանի այլ տեղերի հայ բնակիչները ուղարկեցին իրանց բողոքները ներսէս պատրիարքին, որոնցով հաստատում էին հարստահարութիւնների ստոյգ լինելը: Պատրիարքն էլ ներկայացրեց այդ բողոքները Բ. Դրանը: Կառավարութիւնը չը բաւականացաւ պատրիարքի զեկուցմամբ, այլ պահանջեց գանգատների խնդրանքները, որպէս զի տեղեկանայ, թէ ո՞վքեր են այն յանդուգները, որոնք համարձակվեցան գանգատվել:

Ինքն իրան հասկանալի է, որ պատրիարքը հրաժարվեցաւ ներկայացնել խնդրող գանգատները իրանց բազմաթիւ ստորագրութիւններով, պատճառ բերելով որ այդ տեսակ պահանջ կառավարութեան կողմից անպատուութիւն է իր համար և ցոյց է տալիս կառավարութեան թերահաւատութիւնը դէպի հայոց եկեղեցու գլուխը:

Այդպիսով դեռ ժամանակ չունեցաւ Եւրոպան վերջացնել չերնոգորիական խնդիրը, արդէն նրա առջև ներկայանում է արևելքում ծնվող մի այլ խնդրի վտանգը, արիւնահեղ ուրուականի պէս, որ սպառնում է թափել հայոց ազգի գլխին նոր հարստահարութիւններ, տառապանքներ և բռնութիւններ:

ԹԻՒՐՔԻԱ

—

Կ. Պօլսից «Голосъ» լրագրին սեպտեմբերի 25-ից գրում են հետևեալը: Աբդուլ-Համիդի առաջին նոր մինիստրի գործը աջողութեամբ է կատարվում: Ամեն օր նրա քաղաքականութիւնը հասնում է մի որոշ նպատակի: Նոր առաջարկութիւնները, վիճելի հարցերը կանոնաւորելու համար, առանձին բանակցութիւնները պետութիւնների հետ, Րիզա-փաշային տուած նոր հրահանգները, ալբանցիներին ուժեղացնելը, աշունքը և յետոյ գուցէ ձմեռն էլ, այս բոլորը կօգնեն Սայիդ-փաշային և Եւրոպայի ստիպողական միջոցները կը յետաձգվեն: Այս դէպքում ո՞ւր կը մնայ Եւրոպայի առաջնակարգութիւնը:

Վճռողական և արագ հետևանքներին հասնելու համար, գործին ծանօթ անձանց կարծիքով, պէտք է միացնել երեք հարցերը՝ չերնոգորիական, յունական և հայկական հարցերը միացնել և սկսել միաժամանակ գործողութիւններ Բ. Դրան դէմ, ինչպէս ծովի, նոյնպէս և ցամաքի վրա:

Եթէ Եւրոպան այսպէս չը վարվի, նա կը տեսնի որ Թիւրքիան Չերնոգորիայի և Յունաստանի դէմ կը զինաւորի հազարաւոր ալբանցիներին, կը խառնի նրանց հետ իր կանոնաւոր զօրքերը, իսկ բաշիբուզուկներին կը հրամայի ջարդել հայերին և յետոյ կը պատասխանէ պետութիւններին, որ իր ցանկութեան հակառակ ոչինչ չէ կարող անել: Այդպիսի պատասխանից յետոյ 'ի հարկէ Եւրոպան անկարող կը լինի սկսել Թիւրքիայի բաժանումը, քանի որ նրա ամենափոքր հողով անգամ հետաքրքրված է պետութիւններից իւրաքանչիւրը:

Մինչդեռ գործերը ուրիշ կերպարանք կը ստանային, եթէ Թիւրքիան տեսնէր, որ Ասիայի կողմից երևեցան ռուսաց զօրքերը: Այն ժամանակ Բ. Դուռը ինքը կաղաչէր, որ այլ ևս գործը չը յետաձգի: Այսպէս են կարծում այն մարդիկը, որոնք լաւ ճանաչում են Թիւրքիայի տրամադրութիւնը և նրա թոյլ կողմերը: Արդեօք Եւրոպան աչքի առաջ կառնի՞ այս հանգամանքները, թէ կը շարունակի խաղալ իր կատակերգութիւնը:

Եւրոպայի պահանջները չը կատարելու համար Թիւրքիան հետևեալ պատճառներն է բերում Փոքր-Ասիայի մէջ վերանորոգութիւններ մտցնելու դէմ: Ամբողջ աշխարհը հաւատացած է, որ Թիւրքիան չունի դրամական միջոցներ նոր հիմնարկութիւնների պէտքերին բաւականութիւն տալու համար, իսկ սուլթանը իր ուշադրութիւնը գրաւող զատարկաշրջիկներին անզգար ընծաներ է տալիս: Մի քանի օրվայ մէջ երկու մարդ 10,000 թիւրքաց լիրա ընծայ ստացան, որ ռուսաց փողերով 100,000 րուբլ կանի: Այժմ հարց է ծագում, թէ ի՞նչպիսի ծառայութիւն կարող են անել Թիւրքիային Շամիլի որդի Կազի-Մագօմ և չերքեզ Նուզրեդփաշա, որոնք սուլթանից ստացան այդ առատ պարգևը: Միայն այդ երկուսը չեն ստացել այդպիսի առատ ընծաներ: Սուլթանից պարգևներ ստացողների թիւը չափազանց մեծ է: Մինչդեռ պալատականները հաւատացնում են, որ բայրամի օրը սուլթանը չը կարողացաւ աղքատներին փող բաժանել և որ այդ վարմունքը չափազանց մեծ զոհաբերութիւն է սուլթանի կողմից:

Վանից նորերումս ստացված տեղեկութիւնները չափազանց անհանգստացնող բնաւորութիւն ունեն. հայ ապստամբները, որոնք ամրացել են քաղաքային ամրոցի շուրջը, գիշերով երեք անգամ յարձակվեցան թշնամու վրա և ամեն անգամ յետ մղվեցան մեծ կորուստներ կրելով: Չը նայելով այդ հանգամանքին, շուտով կընկնի թիւրքաց վերջին ոյժը Վասպուրականի մէջ, որովհետև թիւրքերը ոչ մի տեղից օգնութիւն չեն սպասում:

Գնդապետ Կամսարական Վանից ուղևորվել է Կ. Պօլիս ռուսաց դեսպանի հրաւէրի համեմատ: Լուր է տարածված, որ պ. Կամսարական Էրզրումի գլխաւոր հիւպատոս կը նշանակվի Օբերմիլլերի տեղ: Այդ փոփոխութիւնը վաղուց պէտք էր անել:

Մեծ պետութիւնների պահանջներին Թիւրքիան ժամանակ առ ժամանակ պատասխան է տալիս և այդպիսով արդարացնում է իր բռնած ընթացքը: Իսկ մի առանձին պետութեան պահանջներին նա լռութեամբ է պատասխանում: Չը նայելով, որ ռուսաց դեսպան Նովիկով անդադար պահանջում էր Վէլի-Մահմեդի մահուան պատիժը, նա մի որոշ պատասխան չէր ստանում: Ասում են, որ այժմ մեծ պետութիւնների բոլոր դեսպանները մի համաձայն գրութեամբ կը պահանջեն յանցաւորի մահուան պատիժը: Ամենքը հաւատացած են, որ կառավարութիւնը լռութեամբ կանցկացնի գործը:

ՍՊԱՆԻԱ

—

Սպանիական այժմեան մինիստրութիւնը, որ մի քանի ժամանակ առաջ վտանգի մէջ էր գտնվում ընկնելու, այժմ նոր ընտրութիւնների շնորհիվ, կրկին հաստատվեցաւ:

Մադրիդի մի քանի ազատամիտ լրագիրներ ենթարկվեցան դատաստանի քննութեանը: Լրագիրներից երկուսը դատապարտվեցան դրամական մեծ տուգանքների:

Գերմանական դեսպան Մադրիդում կոմս Սօլմս քանի մի օր է անդադար բանակցութիւններ ունի Կանօվաս դէլ Կաստիլլօ մինիստրի հետ: Մադրիդի լրագրութիւնը շատ զբաղված է այդ բանակցութիւնների մասին զանազան ենթադրութիւններ անելով: Այս օրերս, ինչպէս հաղորդում է «Times» լրագիրը, կոմս Սօլմս թողնելու է ժամանակաւորապէս Սպանիա և ուղևորվելու է դէպի Բերլին:

Ֆրանսիական լրագիրներին հաղորդում են Մադրիդից, որ Սպանիայի և Պորտուգալիայի մէջ սկսվեցան բանակցութիւններ երկու երկրների մէջ մաքսային նոր դաշնադրութեան պայմաններ հաստատելու նպատակով:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ԼՈՆԴՈՆ, 27 սեպտեմբերի: «Լիվադիա» նաւը փորձի ժամանակ 15 կապ ընթացք ունեցաւ:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 27 սեպտեմբերի: «Herold» լրագիրը հաստատ աղբիւրներից հաղորդում է, որ պատերազմը Չինաստանի և Ռուսաստանի մէջ անխուսափելի է:

ՎԻԷՆՆԱ, 26 սեպտեմբերի: Այսօր պետութիւնների մէջ համաձայնութիւն կայացաւ Թիւրքիայի դէմ ստիպողական միջոցներ գործադրելու մասին: Ստիպողական այդ միջոցները նրանում կը կայանան, որ Արշիպելագոսի մէջ դրաւ կը վերցնվի: Ծովապետ Սէյմուրի հրամանատարութեան տակ եղած նաւատորմին հրամայված է 38 ժամից յետոյ պատրաստ լինել Արշիպելագոս ուղևորվելու համար:

ԿԱՆԴԱՀԱՐ, 21 սեպտեմբերի: Քաղաքը հանդիստ է: Ասում են, որ Էյիւբ-խան մըտաւ Հերատ:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 26 սեպտեմբերի: «Берегъ» լրագրին սեպտեմբերի 26-ից Կ. Պօլսից հեռագրում են. Լուր է տարածված, որ Ասիմ-փաշան էր հեղինակ Բ. Դրան վերջին գրութեան:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կենտրոնական Գրավաճառանոցի հրատարակութեամբ այս օրերս լոյս տեսան Ստեփաննոս աւագ քահանայ Տէր-Ստեփանեանցի աշխատասիրած «Սկզբունք քրիստոնէական ուղղափառ հաւատոյ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ» դասագրքի երկրորդ տպագրութիւնը հետեւեալ յաւելուածներով. համար. 11. Յակոբ Նահապետի որդիքը. 12. Յովսէփը բանտում. 13 Յովսէփի փառքը. 14. Յովսէփի եղբայրները գալիս են Եգիպտոս. 15. Յովսէփի եղբայրների երկրորդ գալուստը Եգիպտոս, 16. Թէ ինչպէս եղբայրները ճանաչեցին Յովսէփին. 17. Յակոբի Եգիպտոս տեղափոխուիլը:

Աղօթք վասն Թագաւորի «Խաչի քո Քրիստոս», «Այսօր կանգնեցաւ և Էջմիածինն ի Հօրէ» շարականները դասաւորված են իրանց տեղերում պատմութեան իմաստին համաձայն: Նկարագրութիւն ստնալուայի հանդէսի ու Թուարկութիւն ի պատիւ սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչի սահմանուած տօներին: Գինը ըստ առաջնոյն 50 կոպէկ է:

Վերջապէս հարցմունքները, որոնք առաջին տպագրութեան մէջ զետեղուած էին իւրաքանչիւր յօդուածի ներքոյ, այժմ ամփոփուեցան գրքերի վերջումը առանձնապէս:

—

Մամուլի տակից դուրս եկաւ և վաճառվում է նոյն գրավաճառանոցում «Նոր դասագիրք Թուաբանութեան» Գ. Վարձելեանի, գինն է 70 կոպէկ:

—

		ր.	կ.
1.	Ժողովրդական այբբենարան	—	5.
2.	Տէր-Ղեւոնդեան Մայրենի լեզու ա. տ.	—	35.
3.	— — Մայրենի լեզու բ. տ.	—	40.
4.	— — Մայրենի լեզու գ. և դ. տ.	—	70.
5.	Ազայեանց ուսումն Մայրենի լեզուի	—	15.
6.	Ս. Մանդինեան Նահապետական և Հայր. աշխարհ.	—	60.
7.	— Ազգային ընտանեկան աշխարհ ա. տ.	—	25.
8.	— — Դիւցազանց. աշխարհ	—	30.
9.	— Ազգ. ու ընտան. աշխարհ ուսուցչաց ձեռնարկ	—	70.
10.	Տէր-Դաւթեան դասագիրք ռ. լ. Русское Слово	—	45.
11.	Այվազեան Գ. Ա. Ե. Նախակրթանք հ. լեզուի մ. ա.	—	40.
12.	Եղիշէ, պատմութիւն Վարդանանց	1.	—
13.	— Նոյն հասարակ կազմի վրա	—	20.
14:	Տէր-Սարգսեան Հայերէն վայելչագրութեան օրինակ.	—	20.
15.	Պալասանեան Քերականութիւն Մայրենի լեզուի	—	50.

Վերոյիշեալ գրքերի գնողները «Կենտրոնական գրավաճառանոցից» նշանաւոր զիջումն են ստանում:

Ծախվում է մի ՏՈՒՆ ԱՅԳՒՈՎ ԵՒ ԲԱԿՈՎ 450 սաժ. մեծութեամբ. գտնվում է ՎԵՐԱ, ԱՐՋԱՆԻ ՁԱԽ ԿՈՂՄԸ, բարձրութեան բա: Բացի այդ նոյն տեղը ծախվում է 1000 սաժ. ՀՈՂ միասին և մաս մաս:

2—3

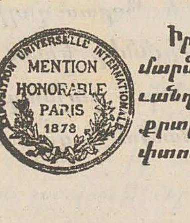

Իր յատկութիւններով մարմնի մասերի մանաւանդ ոտքի մատների քրտինքից առաջ եկած փտումն ոչնչացնող յատնի նիւթը,

ԳԱԼՄԱՆԻՆ

անունով, ծախվում է Եւրոպայի բոլոր մեծ քաղաքների դեղատների և դրոգիստների մօտ: Գլխաւոր դէպօ նիւթի հնարող Ֆարմացիի մագիստրոս Վ. ԿԱՐՊԻՆՍԿՈՒ դեղատան մէջն է գտնվում, Վարշավայում, Էլէկտորալնի փողոց, № 35, Գալմանինի մեծ արկղիկը արժէ Վարշավայում 50 կոպ., աւելի փոքրը 30 կ., Պէտք է զգուշանալ խարդախումներից:

22- 25 Վ. ԿԱՐՊԻՆՍԿԻ (1)

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ մէջ ստացվեցաւ ՇՕԿՕԼԱԴ ԵՒ ԿԱԿԱՕ ՖՐԱՅ

3 20

«Դոքտոր Նելըն Ամերիկացւոյ խորհրդածութեան» բաժանորդագիր Գործակալներից՝ խնդրում եմ մինչև ամսոյս 30-ը աշխատեն ուղարկել բաժանորդագրութեան թերթերը հանդերձ դրամօք՝ տպագրելու համար:

Գրիգոր Քահանայ Մանդակունի:

3—5

Սեպտեմբերի 27-ից սկսած, ժամը 10-ից առաւօտեան, ամեն օր, բացի տօն օրից, լինելու է ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԿԱՆ ԱՃՈՒՐԴ կօլօնիական և գաստրոնոմիական ապրանքների վրա անկարող պարտապանների, Յ. և Ե. ՋԱՆՋՈՒՂԱՁՈՎՆԵՐԻ մագազինից, մաս մաս և ազատ գներով, գնահատութենից ցած, Գօլօվինսկի պրօսպէկտում գտնված մագազինում, Մուխրանսկու տանը:

Երդուեալ հոգաբարձուներ Ս. Ստեփանօվ, Բ. Եակուլօվ.

2—4

Հայոց պատմութիւնը իսկական աղբիւրներից ուսումնասիրելու համար կարևոր մի գիրք է «Հիւսուածք բանից նախնի պատմագրաց հայոց» 3 հատոր, աշխատասիրութեամբ Կ. Կոստանեանցի:

Ա. հատորը բովանդակում է Արշակունեաց թագաւորութեան անկման և Վարդանանց ու Վահանեանց պատերազմների մանրամասն պատմութիւնը ժամանակակից պատմիչների խօսքերով հիւսած գրաբար:

Բ. հատորը բովանդակում է նոյն պատմութիւնը աշխարհաբար, որ ա. հատորի ճիշտ թարգմանութիւնն է.

Գ. հատորը բովանդակում է ա. և բ. հատորների համար կարևոր ծանօթութիւններ. ժամանակագրական աղիւսակներ յաւելածներ:

Վաճառվում են երեք հատորը միասին—3 ր.

ա. և բ. հատորը միասին 2 ր. 25 կ.,

բ. և գ. հատորը միասին 2 ր. 25.,

Ազգային դպրոցների համար 10 օրինակից աւել առնողին 10% զիջումն կը դրուի. գնելու համար դիմել—Ալէքսանդրապօլ—Յովսէփ աւագ քահանայ Կոստանեանցին.

Տփխիս—Կենտրոնական գրավաճառանոց:

Մոսկվա—Հայոց եկեղեցու երեցփոխան պ. Մելքոն Փանեանցին:

10—10

ՎԼԱԴԻԿԱՎԿԱՍԵԱՆ ՕՂԻԻ գործարապահեստ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ ՇԱՈՒՐ յայտնում է, որ 1880 Թ. յուլիսի 15-ին սկսվեցին ծախվել ամենալաւ մաքրված ՕՂԻՆԵՐ հետեւեալ անուններով. ՍԵՂԱՆԻ, ԲՐԻՆՁԻ և ԲՈՒԼՄԵՐԻՆԳ: Շիշը ամանով արժէ 45 կ., առանց ամանի 38 կ., կէս շիշը 25 կ., առանց ամանի 20 կ., կ., ամեն այլ տեսակ օղիներ առանձին ցուցակ ունեն: Մեծ քանակութեամբ առնողներին նշանաւոր զիջումն է անվում. Օղիները պատրաստված են ամենալաւ հացի ՍՊԻՐՏԻՑ շոգիի մաքրելու օգնութեամբ և իրան յատկութեամբ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԻ ամենալաւ գործարանների մէջ պատրաստվածներից վատ չեն: Պ. պ. գնողների ուշադրութիւնը դարձնում ենք առաջարկած նիւթի վրա, որի արժանաւորութեան համար գործարանը պատասխանատու է: Օղիների պահեստը գտնվում է Միքայէլեան կամուրջի վրա, Յենտրալնայա հիւրանոցի տակ, Լիխատինսկու տանը, Վօրօնցովի արձանի դիմացը:

8—8 (2 շաբ.)

ԲԺՇԿԱՆՈՑ

ՀԻՒԱՆԴՆԵՐԻ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ 9-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ 1 ԺԱՄԸ

Երկուշաբթի. Գավրոնսկի կանանց և մանկաբարձական հիւանդ. Լիսիցեվ և Գօրալեվիչ ներքին հ., Քիւչարեանց խիրուրգիական և աչքերի հ., Շտեմբօրսկի վեներական և կաշու հ.:

Երեքշաբթի. Մինկեվիչ խիրուրգիական հ.. Միրօշնիչէնկօ ներքին, կրծքային և երեխաների հ., Կրիգէր ներքին և երեխաների հ., Լիսիցեվ ներքին հ., Բախուտով մանկաբարձական, կանանց և երեխաների հ.:

Չորեքշաբթի Լիսիցեվ ներքին հ., Շտէյմբօրսկի վեներական և կաշու հ., Աստուածատուրօվ կանանց հիւանդութիւնների:

Հինգշաբթի. Գավրօնսկի մանկաբարձական և կանանց հ., Միրօշնիչէնկօ ներքին, կրծքային և երեխաների հ., Լիսիցեվ ներքին հ., Քիւչարեանց սիֆլիսի և սեռական օրգանների հ.:

Ուրբաթ. Մինկեվիչ խիրուրգիական հ., Լիսիցեվ ներքին հ., Բախուտօվ մանկաբարձական, կանանց և երեխաների հ., Շտէյմբօրսկի և Աստվածատուրօվ ներքին և կաշու հ.:

Շաբաթ. Կրիգէր ներքին և երեխաների հ., Լիսիցեվ ներքին հ.:

Ատամնաբոյժ Օբրեխտ աղքատ հիւանդներին բժշկանոցի տոմսակով ընդունում է իր տանը ամենայն օր, ամենայն ժամանակ:

Բացի կիրակի օրերից ամենայն օր առաւօտեան 9—11 ժամը բժշկանոցում լինում է մանկաբարձ կին հիւանդ կանանց ընդունելու համար:

Բժշկանոցի դիրեկտոր Լիսիցեվ:

ПОСТУПИЛА ВЪ ПРОДАЖУ НОВАЯ КНИ[Г]

ЗАКОНЫ

О ДУХОВНЫХЪ ЗАВѢЩАНІЯХЪ

Составилъ присяжный повѣренный Г. Бертгольдтъ, съ поясненм̃ъ текста закон[а] и съ приложеніемъ подробныхъ буквальн[ыхъ] извлеченій изъ рѣшеній гражд. кас. деп[ар]тамента, состоявшихся съ 1867 г. по 187[.] включительно, рѣшеній Общихъ Собр[аній] Сената и Высочайше утвержд[ен]ныхъ мнѣній Госуд. Совѣта. Къ книгѣ [при]ложены постатейный указатель и алфав[итъ,] облегчающіе пользованіе книгою.

Цѣна 3 р. 50 к., съ пересылкою 4 [р.] Книгопродавцамъ обычная уступка, ск[ладъ] книги у издателя Г. Бертгольдтъ, въ М[оск]вѣ, на Тверской въ домѣ Хомяков[а,] бывш. Пораховщикова, кв. № 16. Иного[род]ные могутъ обращаться во всѣ на и б[олѣе] извѣстные книжные магазины и къ из[дате]лю; выписывающіе книгу прямо отъ г. Б[ерт]гольдтъ, за пересылку не плотятъ,

1—1

Ընդունում եմ ամեն տեսակ պատւ[էր] ԿՈՆՖԷԿՏՆԵՐԻ, ՊԵՐՕԺՆԻ, ՍՈՒԽԱՐԻ զան[ազան] տեսակի, մուրաբի, և ընտիր տեսակ ՖՐՈՒԿՏ ԿՈՆՖԷԿՏԻ, և ամեն տեսակ կանդիտերի ապ[րանք]քի, շատ մատչելի գներով: Պատուէրները կը կատարվեն ամեն ճշտութեամբ, և խորհրդած[ու]ցանկացողք կարող են դիմել ինձ հետեւեալ ձեւով, Въ Тифлисъ, МАРТИРОСУ АХ[ВЕР]ДОВУ. НА СОЛОЛАКСКОЙ УЛИ[ЦѢ] МАГАЗИНЪ ВАРШ ВС[ЯК]АЯ ПЕКА[РНЯ] փոստայու կօնֆէկտ պահանջողների ճանա[պար]հածախսը ինձ վրա եմ առնում,

Մ. Հախնազարեանց.

15—50

ՆՈՐ ՀԱՆԴԻՍ

ՖԻԼԻՊՕՎԻՉ ԵՒ Ը[Ն]ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԻ չորս ամ[եայ] գործունէութեան հետեւանքն[երը] (Առանձնապէս լուսանկարի [հա]մար կառուցած շինութեան մ[էջ] Գօլօվինսկի փողոց, տուն Եա. Զուբալօվի, Թիֆլիսի [...] լուբի մօտ: Բաց է ամեն առաւօտեան 9 ժամից մինչև րեկոյեան 7 ժամը:

6—10

Դուրս եկան մամուլի տակից և վաճ[առ]վում են Կենտրոնական և Զ. [Գ]գորեանցի գրախանութներում Ս. [...]դինեանի հետեւեալ դասագրքեր.

1. Ազգային Ընտանեկան աշխարհք և Այբբենարան (ա. տարուայ ուսմունք և ընթերցմունք) . . 25
2. Նոյնը ուսուցիչների համար բացատրութիւններով հանդերձ) 75
3. Ազգային Դիւցազնական աշխարհ (բ. տարուայ ուսմունք և ընթերցմունք) 30
4. Նահապետական և հայրենի աշխարհ (գ. տարուայ ուսմունք և ընթերցմունք (բ. տպագրութիւն) 65

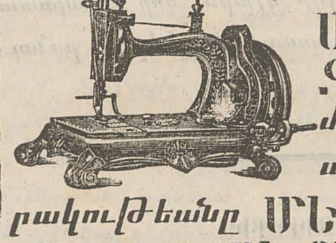

Կ. ՊԱՆՑԵՐ, ԸՏԸՄԱՆ-ՍԿԻՅԸ ՓՈՂՈՑ տուն ԶՈՒԲԱԼՕՎԻ: Եկող ձմեռվայ սեզօնի համար առաջարկում եմ պատուելի հասարակութեանը ՄԵԾ ԲԱԶՄՈՒԹԵԱՄԲ ՁԵՌՔԻ և [ՈՏ]ՔԻ կարի ՄԵՔԵՆԱՆԵՐ, եւրոպական առաջնակարգ Գ[Ո]ՐԾԱՐԱՆՆԵՐԻՑ, ամենանոր ՁԵՒԵՐԻ, չափազանց էժ[ան] գներով, այսինքն: Ձեռքի մեքենաներ 12—5 րուբլ: Ոտքի 50–80 րուբլ:

12—52

Дозволено цензурою Тифлисъ, 29 Сентября 1880 г. Տպարան եղբարք Դաւթեանցների Типографія братьевъ Давидовыхъ